

активного дослідження та пошуку науковців, що і стало предметом нашого експериментального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губарь О. Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи. (Дис. канд. пед. наук). Полтава, 2021. 340 с.
2. Колупаєва А., Таранченко О. К60 Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. С. 7-8.
3. Культура. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>
4. Лорман Т., Деспелер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. /; пер. з англ. К. : ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. 296 с.
5. Порошенко М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. К. : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. С. 14.

УДК 376-056.31:364.652-044.332

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ РОБОТИ З СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Дрозд Лариса,

старший викладач,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Запісоцька Тетяна, студентка,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

На основі науково-теоретичного аналізу в статті охарактеризовано особливості формування соціально-побутових навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Виявлено та проаналізовано основні завдання та принципи роботи з соціально-побутової адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: діти з порушеннями психофізичного розвитку; діти з інтелектуальними порушеннями; соціально - побутові навички.

On the basis of scientific and theoretical analysis, the article characterizes the peculiarities of the formation of social and everyday skills in children with disorders of psychophysical development. The main tasks and principles of work on the social and domestic adaptation of children with intellectual disabilities have been identified and analyzed.

Key words: children with disorders of psychophysical development; children with intellectual disabilities; social - household skills.

Постановка проблеми. Сучасна система вітчизняної освіти розвивається відповідно до державних освітніх стандартів нового покоління, розроблених на

основі діяльнісно-компетентнісного підходу до організації освітнього процесу.

Основне завдання, що стоїть перед школою, – створення оптимальних умов різнобічного розвитку особистості, насамперед, у напрямі соціальної компетентності кожної дитини, покликаної забезпечити йому успішну соціалізацію. Це стосується і дітей з нормою розвитку, і дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей із стійкими порушеннями в інтелектуальній сфері.

Розвитку соціальних компетенцій дітей, які мають відхилення в інтелектуальному розвитку, останніми роками стали приділяти підвищену увагу, що зумовлено державною політикою переходу до інклюзивної освіти, що передбачає включення дітей із інтелектуальними порушеннями до загальноосвітнього середовища звичайної школи.

Інклюзія та успішна соціалізація пов'язані з об'єктивною необхідністю розвитку у розумово відсталих дітей соціально-побутових навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців (Л. Виготського, А. Запорожця, Д. Ельконіна, М. Іполітової, Р. Лалаєвої, О. Мамічевої, С. Миронової, В. Синьова, Є. Соботович, В. Тищенко, О. Хохліної та ін.) підтвердили тезу про те, що початок роботи, спрямованої на формування вікових навичок і умінь у соціально-побутовій сфері, потрібно починати якнайшвидше. Чим раніше фахівці почнуть надавати дитині з порушеннями корекційно-педагогічну допомогу (цілеспрямовану, з розумінням сутності та психолого-педагогічної структури дефекту), тим ефективнішою вона буде, оскільки менше нашарувань, дефектів вторинного, третинного порушення ускладнять його психічний розвиток.

На думку С. Миронової, діти з порушеннями інтелектуального розвитку не вміють самостійно себе обслуговувати, вони є безпорадними при виконанні навіть простих трудових доручень, не зацікавлені ні процесом роботи, ні її результатом, не співвідносять свою діяльність із висунутою метою [4].

Вчені М. Матвеева, В. Синьов, О. Хохліна вважають, що однією з причин недорозвитку дітей з порушеннями розумового розвитку є труднощі оволодіння ними способами засвоєння суспільного досвіду, до якого відноситься і самообслуговуюча діяльність. Вчені зауважують, що діти з порушеннями інтелекту самостійно не опановують і елементарне наслідування, і дії за зразком, і дії за словесною інструкцією [5].

За умов спеціальної організації самообслуговуючої діяльності створюються можливості для формування в учнів молодших класів спеціальної школи окремих навичок дотримання особистої гігієни - зазначає О. Мамічева [3].

Мета статті. Розглянути основні завдання та принципи роботи з соціально-побутової адаптації як оптимізацію процесу соціалізації дитини з обмеженими можливостями.

Виклад основного матеріалу. Процес розвитку людини у взаємодії з навколишнім світом отримав назву «соціалізація». Соціалізація - це розвиток і самореалізація людини протягом усього життя в процесі засвоєння та відтворення культури суспільства. Сутність соціалізації у тому, що людина формується як член того суспільства, до якого він належить. У ході соціалізації формуються побутові та гігієнічні вміння, людина освоює продукти матеріальної

культури, стиль та зміст спілкування, долучається до численних видів та типів відносин в основних сферах його життєдіяльності – спілкуванні, пізнанні, діяльності.

За останні десятиліття у світі все більше народжується дітей із фізичними аномаліями, дефектами інтелекту та тяжкими хронічними інвалідними захворюваннями. Глибока інвалідність визначає соціальну значущість проблеми реабілітації дітей. За відсутності адекватних реабілітаційних заходів турбота про дитину з порушеннями психофізичного розвитку ляже тяжким тягарем на членів її сім'ї, або персоналу, який обслуговує у спеціальні заклади.

Значна частина дітей з відхиленнями у розвитку виявляється нездатною самостійно увійти у сферу соціальних відносин, стати повноцінною частиною соціуму. Дошкільний вік виявляється особливо сензитивним до соціальних впливів. Завдання соціалізації в тому, щоб набуті особою з інвалідністю якості, її внутрішній стан виявлявся в її діяльності, як суб'єкта суспільного життя, адекватно встановленим у суспільстві нормам, правилам та цінностям [3].

Важливою ланкою у процесі соціалізації дитини з інвалідністю є заходи, спрямовані на соціально-психологічну та побутову реабілітацію та абілітацію. Недостатня спеціально - побутова підготовленість істотно впливає на характер адаптації дитини до життя в сім'ї, суспільстві, до процесу навчання.

Це виявляється в невмінні встановлювати особисті та ділові контакти з однолітками, а також у негативному відношенні до участі у трудовому процесі, у відсутності досвіду реагування на динаміку життєвих ситуацій. У реабілітації дітей з інвалідністю ключову роль, крім батьків, медиків, грають педагоги закладів дошкільної освіти і загальної середньої освіти.

У зв'язку з цим необхідна розробка програм із соціальної реабілітації та абілітації проблемних дітей. Заняття з соціальної адаптації допоможуть дітям отримати елементарні уявлення про життя, працю та побут людей, дадуть можливість їх інтеграції в суспільство.

Соціально-побутові навички в нашому розумінні є сукупністю дій, спрямованих на розширення знань про навколишній світ, прищеплення елементарних прийомів самообслуговування, розвиток моторики предметно-практичної діяльності, навчання адекватної поведінки в соціумі [1; 2].

Мета соціально-побутової адаптації – оптимізація процесу соціалізації дитини з обмеженими можливостями. Її основними завданнями є:

- розвиток навичок самоконтролю та саморегуляції;
- розвиток та вдосконалення навичок спілкування;
- формування побутових навичок та навичок самообслуговування [6].

Зміст роботи у цьому напрямі - створення педагогічних умов розвитку у дитини з обмеженими можливостями комунікативних навичок; умінь, що стосуються самообслуговування; догляду за навколишнім середовищем, а також формування знань про соціально-побутові аспекти навколишнього середовища.

Принципи роботи із дітьми з обмеженими можливостями [6].

1. Психологічні.

- Опора на збережені функції. Адекватність реабілітаційних заходів рівню психічного та фізичного розвитку дитини.

- Мотивація дитини до формування спеціальних навичок і умінь, тобто,

стимуляція інтересу до занять. Один із прийомів – різноманітність індивідуальної та групової роботи; велика кількість практичних вправ.

2. Педагогічні.

- Наявність умов (підготовленого середовища) щодо занять із формування соціально-побутових навичок.

- Виховний характер навчання - навчання є органічною частиною виховання. Воно формує світогляд людини, морально-естетичне ставлення до дійсності.

- Принцип практичної спрямованості навчання – розширення соціальних зв'язків, практична діяльність із реальними предметами. Цей принцип реалізується за допомогою зв'язку змісту виховання та навчання з практикою повсякденного життя.

- Наочність – найважливіша умова навчання дитини із порушеннями інтелектуального розвитку. Підстави до цього закладені в самій природі мислення такої дитини, яка рідко мислить поняттями та образами.

- Доступність. Значення цього принципу обумовлено індивідуальними та віковими особливостями дітей. Педагогу слід знати особливості розвитку його вихованців. Залежно від цього він здійснює добір змісту навчання та виховання, визначає структуру побудови та способи подачі матеріалу.

- Один із принципів гуманної педагогіки – індивідуальний підхід до кожної дитини залежно від рівня її нервово-психічного, фізичного розвитку, що обумовлює зміст навчання, його етапи.

- Максимально можлива самостійність дитини, що веде до дієвої дисципліни та незалежності у практиці повсякденного життя.

- Партнерство з сім'єю, включення самої дитини та її сім'ї до реабілітаційного процесу, залучення їх до участі у відновленні тих чи інших функцій та соціальних зв'язків.

3. Принципи організації навчально – виховного процесу.

- Спадкоємність у роботі спеціалістів (принцип тотальності, комплексного підходу до організації корекційно-педагогічного процесу) - об'єднання зусиль різних спеціалістів, дитини, членів її сім'ї, використання ними комплексу методів впливу, спрямованих на можливість соціальної адаптації.

- Поетапність (ступінчастість) роботи, системність та послідовність, ієрархічність у підборі дидактичного матеріалу. Систематичність засвоєння знань, умінь, навичок багато в чому обумовлена ефективністю їх практичного застосування. Відповідно до такого підходу весь матеріал, що підлягає вивченню, необхідно подати в обґрунтованій структурі, системі та послідовності.

- Ранній початок реабілітації. Чим раніше розпочнеться реабілітаційний процес, тим більше сподівань на отримання соціально значимих результатів.

- Вербальний супровід занять.

Працюючи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку використовуються три методи навчання: словесний, наочний, практичний та їх поєднання. Наочний та практичний методи мають провідне значення, а словесний - другорядне через недорозвиненість регулюючої функції мови у цих дітей [1; 2].

Ефективність реабілітаційних заходів залежить від розвитку психічних

функцій дитини, її віку, адекватної їм індивідуальної реабілітаційної програми, тривалості реабілітаційного процесу і, зокрема, від кількості перерв у заняттях, від віку, в якому було розпочато корекційну роботу, ступеня участі у корекційному процесі батьків або інших співробітників спеціальної установи, де знаходиться дитина.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, спеціальне навчання необхідне для того, щоб дитина отримала суму знань та навичок, пов'язаних із життям людини в суспільстві. Для того, щоб діти з порушеннями, а згодом і дорослі люди, відчували себе рівноправними членами суспільства, здатними обслуговувати себе, мінімально залежати від оточуючих, необхідно на ранніх етапах розвитку формувати у них навички самообслуговування, догляду за навколишнім середовищем, комунікативні потреби. Крім того, соціально-побутова адаптація дозволяє стимулювати раннє навчання, розвинути рухові навички, зрозуміти себе, досягти емоційної зрілості, розвинути когнітивне середовище, потреби у спілкуванні, мобільність.

Для формування соціально-побутових навичок необхідне спеціально підготовлене педагогічне середовище, яке спонукає дитину проявити можливості її власного розвитку через самостійну діяльність, що відповідає її індивідуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галецька Ю. В. Програма формування соціально-побутових навичок у дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуального порушення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2020. Вип.15. С. 44-55.
2. Галецька Ю. В. Формування соціально-побутових навичок у дітей з помірною та важкою розумовою відсталістю : автореферат... канд. пед. наук, спец.: 13.00.03 – корекційна педагогіка. К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2015. 18 с.
3. Мамічева О. В. Психологічні особливості формування навичок самообслуговування в учнів молодших класів допоміжної школи: автореферат дис. ... канд. псих. наук. К., 2000. 18 с.
4. Миронова С. П., Формальчук О. С. Формування самообслуговуючої діяльності у дітей-сиріт з вадами інтелекту : монографія Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. 156 с.
5. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. К. : Знання, 2008. 359 с.
6. Ярмола Н. А. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Соціально-побутове орієнтування» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями. К.: 2018. 17 с.